

ри: 1. За настанак презимена постоје три важна услова: а) да су *стална*, б) да су *непромјенљива* и ц) да су *наследна*. То истиче и Шимуновић у својој књизи. — 2. Нисмо баш сигурни да су »Славени под турском влашћу /.../ стална презимена добили истом крајем XIX стољећа«. То не би требало одмјеравати према времену настанка презимена у Турској. Натписи на средњовјековним надгробним споменицима у Босни и Херцеговини, а и неки писани документи из бококторског архива опомињу да би се поменута граница настанка презимена из краја XIX вијека могла помјерити уназад, тј. у нешто ранији период. Уосталом, у вези с овим потребна су проучавања и историјске, и етнолошке и друге литературе.

На крају, потребно је понешто рећи и о самој физиономији књиге. Поред *Увода*, у књизи назначени *Први дио* садржи низ интересантних тема о настанку презимена, о друштвеним врелима, о мајчином презимену, о презименском мозаику уопште и презименским творбама, а онда и сам рјечник извјесног броја хрватских презимена, добро наслоњен на податке из историјских извора, на данашњи размјештај њихов, — итд., итд. То су неки чланци и раније објављивани у одговарајућим гласилима, понајвише у ФОКУС-у, тако да је ова »панорамска обрада хрватских презимена« имала своје читаоце »и прије него што је тискана« у овој књизи. *Други дио* садржи нешто специфичнију проблематику о друштвеним аспектима ономастичких истраживања у Хрватској, о развоју именске формуле у Хрвата и сл. Драгоцјени прилози у књизи су *Казало презимена и особних имена у презименима* и *Казало ономастичких и других појмова*.

Како смо и у почетку рекли, Шимуновићева књига *Наша презимена* пружа и садржи много података, много обавјештења и интерпретација. Аутору ћемо бити захвални ако те своје интерпретације прошири на шире српскохрватско, па и на јужнословенско подручје.

Драгомир Вујичић

Божо Ђорић: *Српскохрватски језик за странце 1*, Међународни славистички центар на Филолошком факултету у Београду, Београд, 1985, стр. 1—372.

1. У септембру се у издању Међународног славистичког центра у Београду појавио уџбеник српскохрватског језика др Боже Ђорића. Уџбеник је намењен странцима, понајвише полазницима традиционалног септембарског славистичког семинара чији је организатор Међународни славистички центар при Филолошком факултету у Београду. За уџбеником оваквога профила већ поодавно се осећала потреба, а досадашња пракса је показала да је недостатак оваквога уџбеника наставницима-лекторима умногоме отежавао по-

сао не само на овом и сличним славистичким семинарима на српскохрватском језичком подручју него и иначе у школама и институтима специјализованим за наставу српскохрватског језика странцима.

Уџбеник има 372 стране и штампан је латиницом. У другом делу уџбеника један број текстова је у ћирилици, што ученицима омогућује да се упознају и са ћириличким писмом. Уџбеник је илустрован са више од 400 илустрација — цртежа и фотографија. Писан је екавском књижевном варијантом, али се даје и мањи број ијекавских књижевних текстова. У уводном делу књиге налазе се *Предговор* и *Увод*. У *Уводу* се дају основни подаци о српскохрватском језику, његовој припадности словенској језичкој групи, заступљености по републикама СФРЈ, писмима, фонолошком и акценатском систему што је ученицима-семинаристима неопходно као основна информација при савлађивању једног језика.

Основни део уџбеника чини 20 лекција распоређених у пет циклуса — тј. пет група са по четири лекције у свакој. Свака лекција има такође четири дела означена словима А, В, С и D који се по својој структури и намени разликују. Тако, на пример, под А је увек основни текст лекције, најчешће у виду дијалога, под В су издвојени значајнији језички елементи из лекција (фонетски, морфолошки, фразеолошки, синтаксички итд.), под С су вежбања према одређеним обасцима, — и под D, под бројевима 1, 2, 3 и 4, су додатни текстови, питања у вези са текстовима и различита вежбања за понављање наученога градива. После сваке четврте лекције у посебном делу названом *Граматика, ревизија, варијације, тест* даје се сумаран преглед основних граматичких категорија које су заступљене у градиву претходне четири лекције (нпр. сингулар, плурал, деклинација, конјугација, компарација, алтернације, глаголски вид итд.). У овим издвојеним деловима налази се и лексика из претходног циклуса лекција разврстана по категоријама речи, као и краћи текстови и граматичка вежбања на којима се може проверити и утврдити стечено знање из претходних лекција. Значајно је и то да су у овим деловима истакнуте бројне дублетне форме (нпр. а. *чмиваоник* — *лавабо*, *поклон* — *дар*, *сунђер* — *спужва*, *нешкир* — *ручник*, *папир* — *хартија*, *судови* — *суђе*... б. *свећа* — *свијећа*, *време* — *вријеме*, *лечити* — *лијечити*, *колено* — *кољено*... стр. 269) при чему се не инсистира посебно на типовима лексичке поларизације, нпр. на варијантској поларизацији, већ на самом лексичком о обличком богатству српскохрватског језика.

На крају књиге је одељак *Певајмо заједно*, где је на око двадесетак страна дато једанаест кратких, углавном народних песама уз њихове нотне системе, — као и ауторов *Поговор* у којем аутор објашњава свој методолошки приступ, а наставницима даје основна упутства за коришћење уџбеника.

2. Уџбеник *Српскохрватски језик за странце* није рађен контрастивно према одређеном језику. Овакав ауторов приступ омогућује да се у настави српскохрватског језика ученици, полазници курса, иако са различитих језичких подручја, подједнако укључују у рад. Међутим, овакав приступ од аутора је више него иначе тражио да обрати посебну пажњу на све оне битније структурно-језичке особености којима се српскохрватски језик издваја од већине других језика. У уџбенику се то јасно испољава, и на различитим језичким плановима, нпр. фонетском (вокалске и консонантске алтернације), морфолошком (деклинација, енклитички заменички облици, глаголски вид), синтаксичком (различити типови зависних и независних реченица), лексичком (богатство лексике из одређене области, нпр. фамилијарна лексика) итд.

Једна од значајних особености овога уџбеника је у његовој систематичности и уопште методолошком приступу. У првом циклусу лекција, на пример, аутор кроз форму управног говора и уз пуно илустрација уводи ученика у основне граматичке категорије српскохрватског језика — именице (род и број), показне заменице и презент глагола *бити*. У другом циклусу комплексније се захвата у основне елементе деκлинације и конјугације (презент несвршених глагола), као и елементе синтаксе, али се већ дају и текстови са неуправним говором. У трећем циклусу заступљени су перфекат и футур I, као и компарација придева; у четвртном — глаголски вид, императив, глаголски прилог садашњи, а у петом циклусу ученици се упознају са аористом, потенцијалом, футуром II итд. Већина ових методских јединица јавља се, међутим, и иза својих матичних лекција током читавог уџбеника, што ученицима омогућује да непрестано обнављају градиво научено у претходним лекцијама. Тиме се губи свака оштра граница међу лекцијама, а вероватноћа да ученици интензивније прелазе на активно знање језика постаје већа.

Основни текстови који су заступљени у уџбенику по својој тематској оријентацији обухватају свакодневне ситуације које су ученику представљене најчешће кроз праћење живота једне градске породице. Отуда је и лексика тематски везана за различите ситуације у којима се главни јунаци налазе: у граду, у куповини, у ресторану, у самопослузи, у болници, у пошти, на слављу, при спремању стана итд. Поред ових текстова најчешће датих у директном говору, дијалогу, аутор укључује и један број краћих текстова, често стручнијег профила, који се стога и стилски и лексички издвајају од основног текста лекције (нпр. о рекама и језерима, органима и деловима тела, олимпијским играма, школском систему у СФРЈ итд.). Очито да је овакав ауторов избор текстова усмерен пре свега ка формирању оптималног лексичког фонда ученика. У књизи је заступљен и један број краћих књижевних текстова — анегдота, басана, приповедака и пословица, или одломака из уметничке књижевности. Један број тих текстова посебно се налази на крају уџбеника, али би их с обзиром на обим уџбеника могло бити и више. Сви ови текстови паж-

љиво су одабрани и могу бити значајна помоћ у настави, посебно када је реч о текстовма из књижевности за децу. Тако, на пример, у песми Дани Г. Тартаље и Љубав М. Бећирбашића (стр. 207) ученици се могу упознати са именима дана у недељи; у песми *Како расте наша Југославија* Д. Радовића (стр. 147, 148) ученици се упознају са презентом имперфективних глагола, али и са творбеном категоријом *nomina agentis* («Радник ради/Зидар/зида/Писац пише//Ложач ложи/Орач оре/Лекар лечи...»); у песми *Мали живот* Д. Радовића (стр. 329) са глаголима са деминутивно-хипокористичким значењем («Док неко пије / — Ја пијучкам. / Док неко гризе / — Ја само грицкам. / Док неко боде / — Ја само боцкам...») итд.

Граматичка вежбања представљају посебну вредност уџбеника. Њихова бројност (око хиљаду) и разноврсност омогућују ученицима да непрестано упознају и савлађују структурне особености српскохрватског језика без посебних граматичких објашњења. Њихова разноликост, у исто време, омогућује да се методске јединице из различитих језичких планова што адекватније заступе у вежбањима и задацима, али и развија евентуалну једноличност која се с обзиром на тако бројна вежбања и обиман уџбеник може јавити у настави. Тако, на пример, међу овим бројним вежбањима истиче се неколико структурних типова: 1) вежбања која чине питања у вези са одређеним текстом; 2) вежбања која се састоје у убацивању одговарајућег наставка или облика, такође у вези са основним текстом *Да ли је Нада у кућ-? Нова-, с ким жив- у Цетињу* — стр. 137; *Медицинска сестра му пружа писмо. — Писмо је за ... Писмо је из ...* — стр. 120); 3) вежбања која се састоје у убацивању одговарајуће речи из групе већ датих речи, или у убацивању дате речи, али у облику који захтева контекст (*То је Милка. Син / ми, ти, му, јој / живи у Титограду.* — стр. 149; *Овај џемпер је леп / јер, али, и / је скуп.* — стр. 76; *Чија су ово ... / огледало?* — стр. 64; *Нада има два ... / син!* — стр. 135); 4) вежбања према различитим обрасцима, која су уједно и најбројнија; од ученика се тражи: а) да употреби одређени именички, придевски, глаголски или неки други облик (нпр. према обрасцу: *Ја сам професор. — Ми смо професори.* — одговорити и на: *Ти си студент.* — .....; *Он је мој пријатељ.* — .....; — итд., стр. 62; према обрасцу: *Какав је овај џемпер? — Овај је џемпер леп, али је скуп.* — одговорити на: *Каква је ова хаљина? (јефтин — дуг); Какав је овај шешир? (леп — велики)* — итд., стр. 71; према обрасцу: *Обувам се брзо. Кад се обујем идем у трпезарију.* — образovati сличне реченице уз употребу глагола *умивати се / умити се, бријати се / обријати се* итд., стр. 251); б) да састави одређену реченицу (према: *Костић, сам, ја, Нада* — *Ја сам Нада Костић* саставити друге реченице од: *Ваш, који, је, ограда; Број, тамо, је, два,* — итд., стр. 43); в) да образује изведенице одређене творбене категорије (образац: *Човек који се бави трчањем је тркач, а жена тркачица.* — и даље: *Човек који се бави пливањем је ... , а жена ... , Човек који се бави певањем је ... , а жена ... ;* — итд., стр. 284) итд. Међутим, поред основног граматичког система

српскохрватског језика у вежбањима се посебна пажња посвећује богатству језичког изражавања — посебно различитим дублетним формама. При томе се ученицима, на пример, указује на могућност паралелне употребе *инфинитива* и конструкције *да + презент* у познатим случајевима у презенту и футуру (нпр. *Морам пити воду. : Морам да пијем воду.* — и сл., стр. 159), — или других паралелних језичких конструкција (нпр. *Грчка је на југу Европе. : Грчка је у јужној Европи.* — и сл., стр. 197; *Дошло их је око десет. : Дошло их је десетак.* — и сл., стр. 252).

3. Систематичност и богатство овог уџбеника неизоставна су помоћ у раду и ученицима и наставницима. Концепција уџбеника при томе непосредно ставља наставника у позицију да и сам стваралачки делује, одабира лекције и вежбања прилагођавајући их нивоу знања и интересовања његових ученика.

Када је реч о уџбенику оваквога типа, свакако се може говорити и о одређеним недостацима. Па и у овом случају о недостацима се може говорити почевши од оних обичних тзв. штампарских грешака, којих у оваквим уџбеницима заиста не би смело бити, па преко једног броја ауторових омашки, до оних »недостатака« који више спадају у домен субјективног и о којима би се могло дискутовати на овај или онај начин, што је и сасвим разумљиво. У ове последње би се можда могла убројати потреба да се на крају уџбеника нађе један речник, па макар и нека врста азбучника речи уз њихову граматичку категоризацију, управо онако како је то сам аутор делимично остварио у одељцима под насловом *Граматика, ревизија, варијације, тест*. Аутор је, међутим, при томе свакако имао у виду да је у издавачком плану Међународног славистичког центра у Београду издавање двојезичних речника, као и граматике за странце, како се и каже у *Предговору* уџбеника. Уз оваква издања несумњиво ће се повећати и употребна вредност овог уџбеника. У сваком случају, уџбеник Боже Ђорића, *Српскохрватски језик за странце 1*, ући ће у ред незаобилазних приручника у настави српскохрватског језика за странце, без обзира о којој школи, институту или семинару је реч. Утолико ће ауторова обавеза у припреми следећих издања бити већа.

Првослав Радић